

KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
MİLLÎ FOLKLOR ARAŞTIRMA DAİRESİ YAYINLARI : 40
SEMİNER, KONGRE BİLDİRİLERİ DİZİSİ : 11

II. MİLLETLERARASI TÜRK FOLKLOR KONGRESİ BİLDİRİLERİ

IV. Cilt Gelenek, Görenek ve İnançlar

G.Ü. BASIN - YAYIN YÜKSEKOKULU — BASİMEVİ
ANKARA — 1982

TERCAN VE ÇEVRESİNDEKİ ADAK YERLERİ VE İLGİLİ İNANÇLAR

Dr. Abdurrahman KÜÇÜK

(Türkiye)

GİRİŞ

Erzincan ile Erzurum arasında bulunan, mevcudiyetini M.Ö.'lere kadar götüren belirtilere sahip Tercan, Selçuklular döneminin damgasını taşıyan üç eser ile ve o dönemde gerçek şahsiyetine kavuşmuştur. Altı asırlık mâzisiyle çeşitli savaşırlara ve el değıştirmelere sahne olmuş; farklı din, inanç ve kültüre sahip insanlarla karşılaşmıştır. Hatta halkın, farklı din, inanç ve kültüre sahip insanlarla bir arada yaşadığı dönemler de olmuştur. Çaldıran'dan I. Dünya Harbi (1916 yılı)'ne kadar Osmanlıların hâkimiyetinde olan bu bölge, kısa süre Rus işgaline geçince, çevrenin Müslüman halkı batıya doğru göçetmek mecburiyetinde kalmıştır. Burada, sadece, Rusların hâkimiyeti altında Ermeniler bir süre ikâmet etmişlerdir. Bu çevrenin işgalden kurtarılmasından sonra, batıya giden halk, tekrar eski yurtlarına dönmüşlerdir.

Farklı yerlere göçetmiş olanlar, gittikleri yerlerin inançları, örf ve âdetleri ile karşılaşmış; kendi inanç, örf ve âdetlerini de oralara kadar götürmüş olmaları muhtemel olduğu gibi; daha önce beraber yaşadıkları diğer din mensupları ile de bu yönde kaynaşmış olmaları da mümkündür.

Günlük hayatta kendisini gösteren, uğurlu - uğursuz gün, hayvan, eşya, sayı, bazı hareketler; nazar, büyü, sihir; suyu, ağaçları, taşları, dağları kutlu tanımak; falcılık, gaibden haber vermek; kıyamet hakkındaki inançlar, ölümle ilgili v.b. inançlara, bu çevrede rastlanmaktadır. Burada, bunlardan bahset-

mek, tebliğimizin sınırlarını çok aşacağından, onu da başka bir çalışma olarak ele almayı düşünüyorum.

Dinler Tarihi ve Din Fenomenolojisi açısından önem arzeden «Adak Yerleri ve İlgili İnançlar», bazen dinle beraber, din yanında veya dinle karmaşık bir durumda kendini gösteren, hemen hemen her dinde çeşitli şekillerde tezâhür eden ve çeşitli inceleme, araştırmalara hatta doktora tezlerine konu olan bu mes'elenin Tercan'a ait olanları üzerinde duracağım. Çünkü; Tercan ve Çevresi'ne ait olanların ayrı bir incelemeye tâbi tutulup tahlilinin yapıldığına pek rastlamadım. İleride yapılacak olan çalışmalara yardımcı olmak için, ayrı bir önem arzeden, bizzat yaşayarak gördüğüm ve araştırarak tesbit ettiğim hususları ortaya koymaya çalışacağım.

Erzincan ve Erzurum'da şöhret bulmuş adak yerlerinin olduğu ma'lumdur. Bunların dışında, iki şehrin ortasında yer almış, çeşitli savaflara ve el değiştirmelere sahne olmuş; tarihi eskiliği ve iki şehrin özelliklerini bünyesinde mezcetmiş olması itibari ile, «Tercan ve Çevresindeki Adak Yerleri ve İlgili İnançlar» dikkate şâyândır. Bunlardan benzerlik arzedenlerin bir kısmını almadık. Halk arasında Müslüman-Hıristiyan diyaloguna, kültür alışverişine bir işaret olmak ve inançlardaki şekli etkileşmeyi göstermek özelliğine sahip olanlara ağırlık verdik.

Adağın ma'nâ ve mâhiyeti, lûgat ve ıstılahi anlamları üzerinde durmadan doğrudan adak yerlerine, adak yerlerini de verirken o yerle ilgili inançları belirteceğim. Adak yerlerinden kasıt-görüüleceği gibi - gizli veya açık, belli belirsiz, açık veya kapalı, yatır (evliya, ermiş v.s.) mezar veya türbelerinin bulunduğu yerlerdir.

TERCAN VE ÇEVRESİNDEKİ ADAK YERLERİ VE İLGİLİ İNANÇLAR:

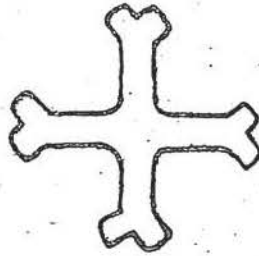
1. *Kara Yakup (Yağup)*: Tercan'ın 15 km. kuzeybatısına düşen Gökçe (Hoğik) köyünde, etrafı taşlarla çevrili, üstü açık, dıştan ve içten yuvarlak durum arzeden bir adak (ziyaretgâh) yeridir. Köy halkının yaşlılarının verdiği bilgiye göre, daha önceleri, burada bir mezar varmış; fakat ben böyle bir mezar gö-

remedim. Bahsedilen bu mezarın Kara Yakup adında şehid bir veli kişiye ait olduğuna inanılmaktadır.

Yaşlıların verdiği bilgiye göre — şahsen ben de çocukluğumda bu meâldeki konuşmaları can kulağıyla çok dinlemiştir — eskiden eşkıyalığın hüküm sürdüğü dönemlerde, eşkıyanın bu ziyaretin bulunduğu istikametten köye giremediği ve başka istikametlerden girmeye çalıştıkları; geceleri burayı bekleyen askerlerin buna engel oldukları ve hatta eşkıyanın «sizin köye girmek istediğimiz zaman, Kara Yakub'un orada askerler yolumuzu kesiyor» şeklinde itirâfda bulundukları yaygın haldedir.

Buraya, çocuğu yaşamayanlar yaşaması için; çocuğu olmayan olması için; saralı olanların bu hastalıktan kurtulması için; adak adarlar, mum yakarlar, horoz keser ve lokma dağıtırlar. Ayrıca çocuğu yaramaz ve deli olanlar, çocuklarını buraya getirip boynuna bir ip veya kem (ottan yapılan bir bağ aracı) bağladıktan sonra, bu ziyaret etrafında üç defa dolandırır ve boyunda bağlı olan bağ şöyle denilerek kesilir: «Huyun, arsızlığın ve hastalığın burada kalsın». Bu hareketten sonra, yaramaz çocukların iyi olduğunun müsbet örneklerinden bahsediliyor. Bu ziyaret ve adak işi, ekseri Cuma akşamı yapılıyor. Çoğunluğunu aleviler teşkil etmekle beraber, sünniler de aynı davranışları gösteriyorlar.

Yaptığım incelemede şu hususları tesbit etmiş bulunmaktayım: Etrafı taşlarla çevrili, iç ve dıştan yuvarlak, üstü açık

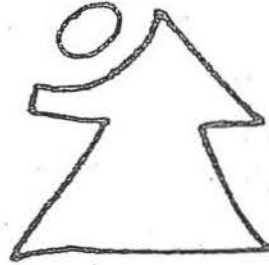

Şekil : 1

bu yerin giriş kapısının tam karşısında, iç tarafta, bir haç işareti; (Şekil 1) haç işaretinin bulunduğu taşın karşısındaki duvarda, bir taşın üzerine yazılmış Ermenice Str^(*) furut?λ (=DER

(*) Str=DER : Der, Ermeniler tarafından din adamları için kullanılan bir ünvandır.

PARSEĞ) yazıları - ki ben «Babamız Parseğ» olarak tercüme ettim, ve PP 1888 tarihi yer almaktadır. 1888 tarihinin başında yer alan P(t) harfinin, Ermeni alfabesine göre, matematik değeri «9» a tekabül etmektedir. Bundan 9.9.1888 tarihi çıkmaktadır. Bizce, bu tarih, üç ihtimâl'i beraberinde getirmektedir: 1. Burada farzedilen kişinin ölüm tarihi, 2. Bu yerin inşâ' tarihi, 3. Rus işgali sırasında, buranın yerli Müslüman Türk halkının göçü neticesinde, yalnız kalan Ermenilerin hâkimiyetlerinin başlangıç tarihi...

Şekil : 2

Yine, haç işareti bulunan taşın sol tarafında, pencere şeklinde büyükce bir boşluk vardır. Bu boşluğun içinde, bir haç işareti ve bir de ne olduğunu tam tesbit edemediğimiz bir şekil mevcuttur (Şekil 2). Haç işareti bulunan taşın sağında, mum yakılmış yerler ve 1888 tarihi yer almaktadır.

Var olduğu söylenen mezarın kimliği kesin olarak bilinmemektedir. Ancak Kurtuluş Savaşı'ndan önce, burada bulunan Ermenilerin, burayı ziyaret edip adaklar adadığı ifade edilmektedir. Zaten son şekli üzerindeki işaretler, buranın Ermeni ziyaretgâhı olduğunu göstermektedir. Ancak buranın bir Müslümana ait olması, daha sonra Ermeniler tarafından bu hale getirilmiş olması da muhtemel bir durumdur. Fakat bizim üzerinde durmak istediğimiz husus; son şekli itibariyle bir Hristiyan damgasını taşıdığı halde, Müslümanlar tarafından herhangi bir tereddüt eseri gösterilmeden ziyaret edilmesidir. Kanaatimce, bir kısmı bunun farkında değildir, yani bu işaretlerin neye delâlet ettiğini bilmemektedir. Bir kısmı da, gayeye baktığı için, bir mahsur görmemektedir.

2. *Oğlan Veren*: Bu da, yukarıda bahsedilen köyde bulunmaktadır. Aynı zamanda bir arazi mevkiinin adıdır. «Oğlan Veren» adı verilen bir tepe üzerinde, yakın bir zamanda kerpiçten yapılmış küçük bir kulübe içinde, bir mezardır. Mezarın eskiden beri var olduğu; ancak yeri belirsiz bir hale geldiği söy-

lenmektedir. Mezarın kimliği ve tarihi bilinmemektedir. Mevcut durumu, benim de hatırladığım bir zamanda, köyden biri tarafından mezarı ile birlikte onarılmıştır. Yaptığım incelemede, mezara gömülü taş üzerinde bir haç işareti bulunmaktadır.

Burayı, oğlu olmayan oğlu olması için; oğulları yaşamayanlar yaşaması için ziyaret eder, mum yakar ve adaklar adarlar. Hatta çocuğu çok ölenler de burayı her hafta ziyaret ederler; çocukları yaşasa da bu ziyareti her hafta devam ettirirler. Bu ziyaret, bizzat kadınlar tarafından yapılmaktadır.

3. *Oğlan Veren*: Tercan'a 35 km. uzaklıktaki Gökpınar (Kefrenci) köyüne 4 km. mesâfede bir tepe üzerindedir. Burası, etrafı taşlarla çevrili mezarları ihtivâ' etmektedir.

Oğlu olmayanlar olması, hasta olanlar şifâ' bulması, saralı olanlar bu hastalıktan kurtulması için, burayı ziyaret ederler. İsteklerinin olması için adak kurbanları keserler — bu peşinde olur, sonradan da olur — etlerini hem kendileri yer, hem de dağıtırlar.

Bu bilgileri veren aynı köyden Pehlivan Şakir, burası ile ilgili olmuş şu olayı anlattı: «Sivas'tan oğlu olmayan bir kimse burayı ziyaret ediyor, kurban kesiyor. Buradan gittikten sonra oğlu oluyor. Bu olay herkes tarafından biliniyor. Çevrede de buna benzer olaylara rastlanmaktadır.» Yukarıdaki olayla ilgili olarak başka bir rivayetin de şöyle olduğunu belirtti: «Sivas'tan gelen aile, köyden birine «Oğul Veren» ziyaretini soruyor. O da herhangi bir yeri gösteriyor. Bu aile, burada, kurbanlarını kesiyor, dağıtıyor ve gidiyor. Gittikten bir müddet sonra, bir oğlu oluyor. Tekrar aynı yere kurban kesmek üzere geliyorlar. Yine aynı adamla karşılaşıyorlar. Durumu öğrenen bu adam, ziyaret yerinin orası olmadığını onlara anlatıyor ve asıl yerini gösteriyor...» Görüyoruz ki — eğer rivayet doğru ise — ziyaret yerine gitmedikleri halde istekleri oluyor.

4. *Oklu Baba*: Tercan'ın 20 km. kuzeyinde, Çadirkaya (Pekeriç) kasabasında, bir tepe üzerinde taşlarla kaldırılmış büyükce bir mezardır. Kasabanın en yaşlıları ile konuştuk ve tarihçesi, kimliği hakkında bilgi istedik. Bize şunları ifade ettiler: «Bu çok eskiye ait bir mes'eledir. Asıl ismi ve tarihçesi kimse tarafından bilinmiyor. Rivâyetlere göre, eski harblerde bulunmuş, oku ile şehit düşmüş, bundan dolayı da OKLU BABA denilmiş. Hatta halk arasında «Oğlu Baba» diye de anılır.»

Buraya, hasta olanlar, bir dileği olanlar, sara illetine tutulanlar, bahtlarının açılmasını isteyen bekâr kızlar, gelirler. Gelenler, mezarın başında uykuya yatar ve dileklerine yakın şeyler görürler. Şayet dilekleri olursa, kendilerince adadıklarını yerine getirirler. Ayrıca; hasta ve saralı olanlar burada yatırılır. Yatan hastanın eline toprak, taş ve bu neviden şeyler verilir. Hasta eline verileni sıkar, hasta uyanmadan elindeki alınması lâzım geliyor. Eğer hasta kalkmadan elindeki alınmazsa, hasta artık hastalığından kurtulamaz. Hasta uyuduğu sırada, orada yatan zat tarafından, eline tutuşturulan şey, hastanın üzerine dikilir. Bu üzerinde olduğu sürece, bir daha hasta olmayacağı inancı yaygındır. Çocuk isteyenlerden, hasta olanlardan şifâ' bulanların olduğu da rivayet edilmektedir.

Buraya, çevrenin her tarafından gelenler olmakla beraber çoğunluğunu alevîlerin teşkil ettiği de söylenmektedir. Gelenler kurban kesip burada bulunanlara ve kasaba halkına dağıtırlar.

Yağmur duası için de buraya çıkılmaktadır. Duaya bu zâtın da katılmasıyla duaların daha makbul olacağına inanılmaktadır. Hatta bu durumdan sonra, yağmur yağdığı da ilâve edilmektedir.

Yukarıdaki bilgileri veren kişi, şunları ilâve etti: «Aslında bunlar boş, herşeyi Allah'tan istemek lâzımdır. Gelenlerden, burayı ziyaret etmekle beraber, dualarını Allah'a yapanlar olduğu gibi, yapmayanlar da olabiliyor. Ancak, herkesin kalbini Allah bilir.»⁽¹⁾

5. *Emiroğlu*: Tercan'ın Elaldı köyünde, «Emiroğlu» adında bir yatacın bulunduğu ve bu yatacın «ermiş» bir kişi olduğu kabul ediliyor. Bu zat, Karasu çoğaldığı zaman, seccâdesini suyun üzerine serip karşı tarafa geçtiği rivayet ediliyor. Bu zat için yapılan mezarın üzerinde beyitler de yazılmıştır.

Rivâyete göre: «Emiroğlu türbesine sâlim kalble gidenler, türbenin beşik gibi sallandığını görürlermiş.»

Buraya, hastalar, çocuksuzlar, işinin iyi gitmesini isteyenler; kötürümler, doğum halinde güçlük çekenler, çocukları yü-

(1) Kasaba halkından Zekeriya Dede ve Öğretmen Y. Tuzlacı.

rümeleyenler, gider ve adaklar adarlar. Adaklar her şekilde olmaktadır.⁽²⁾

6. *Derviş Bâli* : Tercan'ın tahminen 20 km. kuzeydoğusunda, Doluca (Zülfo) köyünde, asıl adının Derviş Ali olduğu, halk arasında Derviş Bâli diye bilinen bir yatır vardır. Bâli takma adının seven yakınları tarafından bir sevgi ifadesi olarak verildiği rivâyet edilmektedir. Yaşadığı tarih kesin olarak bilinmemektedir. Ancak, çok eskilere gittiği tahmin edilmektedir.

Derviş Bâli denilen zat, Tercan'dan köyüne giderken bir derenin kenarında geceliyor; inip su içmek istiyor, fakat inmiyor; dua ediyor, bulunduğu yerden mu'cize kabilinden su çıkıyor ve susuzluğunu gideriyor. O su, mu'cizevi olarak kabul ediliyor.

Bunun için yapılan türbe eski halinde bulunmaktadır. Türbeyi yeniden yapmak isteyenlere bu zâtın şöyle dediği rivâyet ediliyor: «Türbemin böyle kalmasını istiyorum.» Bu durum da, sara illetine tutulanların vermiş olduğu haberlerle sabit oluyor. Bunun için de türbe onarılmadan eski haliyle muhafaza ediliyor.

Buraya, saralı olanlar, hasta olanlar, bir dileği olanlar v.s. geliyor; niyet ediyor, adak adıyor ve kurbanlar kesiyorlar. Çevre halkı ve dışardan kalabalık bir topluluk geliyor. Gelenlerin alevî olduğu belirtiliyor. Gelenlerden bir kısmının isteklerinin yerine geldiği, dertlerin devâ bulduğu söyleniliyor. Ayrıca geceleri mu'cize kabilinden ışık yandığını görenlerin olduğu da söylenmektedir.⁽³⁾

7. *Adı Bilinmeyen Ziyaret* : Tercan'ın kuzeyinde Niğdere (Yamanlar) köyünün batısında, ismi bilinmeyen «ermiş» bir zâtın yattığı rivâyet ediliyor. Köyde doğup büyüyenlerin burayı bir ziyaret yeri olarak gördükleri; önceleri toprak bir mezar olan bu yerin 1972 yılında etrafı taşlarla çevrilip türbe haline getirildiği ifade ediliyor.

Dedelerinden rivâyete göre: «Burası taşlık bir yermiş. Bir kişi, oradan taş almağa gidiyor ve taşları alırken bir kafa çıkı-

(2) Elaldı köyünde bulunmuş bir ilkökul öğretmenin anlattıklarından (Selçuk Bey).

(3) Öğretmen Ali Rıza Yılmaz'ın anlattıklarından (Doluca Köyü Öğretmeni).

yor. Bu kafayı götürüp suya koyuyor. Rüyasında bu kafa, ona; «Beni buradan çıkar, yoksa seni fena ederim» diyor. Bunun üzerine ona bir mezar yapılıyor ve o günden sonra bu mezar bir ziyaret yeri haline geliyor.»

Buraya, ruh hastaları, sarahlılar, sıtmaya tutulanlar v.b. durumda olanlar götürülüyor; kurbanlar kesiliyor ve orada bulunanlar bu etlerden yiyorlar.⁽⁴⁾

8. *Üzerlik Baba*: Tercan'ın Beğendik (Vartik) köyündedir. Yatırın asıl adı bilinmemekte; ancak, türbesinin bulunduğu yer, üzerlikli olmasından dolayı «Üzerlik Baba» denilmektedir.

Burada yatan kişinin abdest alıp namaz kıldığı ve muhtelif geceler, burada, ışık yandığının görülmüş olduğu; bu yatırın yanında bulunan ağaçlardan kesenlerin mağdûr olduğu ve kesip götürenlerin çocukları öldüğü rivâyet ediliyor. Buradan ağaç kesip götüren adamın çocuklarının ölmesi üzerine şöyle bir rüya görmüş: «Sen, benim çocuklarımı öldürdün. Ben de senin çocuklarını öldürdüm.» Bu adamın çocuklarının ölümü, bu zatın kerâmetine bağlanmış.

Önceden bir niyeti olanların bu niyetlerinin yerine gelmesi, hasta olanların hastalıktan kurtulması, çocuğu olmayanların olması, yaşamayanların yaşaması için v.s. burayı ziyaret eder, kurban kesip orada bulunanlara yedirir ve yolculara dağıtırlar. Bu yatırın yanında bulunan ağaçlara da kendilerine ait elbise parçalarından bağlarlar.⁽⁵⁾

9. *Ak Baba*: Tercan'ın 15 km. kuzeybatısında, Akyurt (Aşakomu) Köyü arazisi içindedir. Su ve ağaçları olan bir yerdir. Bir yatırın olup olmadığı pek bilinmiyor. Ancak, eskiden beri burası bir ziyaret yeri olarak bilinmektedir.

Burası, ekseri, yazın ziyaret edilir. Genellikle, bir mesire yeri olarak da kabul edilir. Gidenler kurban keserler. Herkes, kendi durumuna göre, dilekte bulunur ve kendine ait olmak üzere, orada bulunan ağaçlara, bez parçası, ipelik v.s. bağlar. Bağlarken de kimisi elimin, kimisi kolumun, kimisi başımın ve kimisi gözümün ağrısı burada kalsın der.⁽⁶⁾

(4) Niğdere Köyünden bir kişinin anlattıklarından.

(5) Vartik (Beğendik) Köyünden Bâkî Tekin'in anlattıklarından.

(6) Bir ziyaret sırasında, orada bizzat bulunup, tesbitlerimden.

10. *Mama Hatun Türbesi*: Kaza merkezinde bulunan bu türbe, Selçuklu hükümdarlarından Alâeddin Keykubat'ın oğlu Kıyasettin Keyhüsrev tarafından üvey annesi Mama Hatun için yaptırıldığı ve Eyyubî hânedanına mensup olduğu ileri sürülmektedir (M.H. Pasin, V. Çelik, Erzincan Tarihi). Evliya Çelebi ise, Mama Hatun için; «Kendisi Akkoyunlu padişahlarından birinin duhter-i pâkize-ahteri imiş. Cümle evlâd-ı zevi'l ihtiram-ları burada defnolunmuştur» (Seyahatnâme, C. II, sf. 202) demektedir. Ord. Prof. S.K. Yetkin ise, bu eseri, Selçukluların bir kolu olan Saltuklular'a malediyor ve Mama Hatun'un da onlardan olduğunu kabul ediyor (İslâm Mimarisi, sf. 121-123, 274-276).

Türbe bekçisinin verdiği bilgiye göre: «Türbenin alt katında (mahzeninde) Mama Hatun'un kendisi yatmaktadır. Mahzenin üst kısmında sekiz bölüm vardır. Bu bölümler, Mama Hatun'un aile efrâdına aittir. Türbenin her bir bölümü o aile efrâdına ait olduğu gibi, aynı zamanda burası onların İslâm'ı eserleri tetkik ettikleri yerlerdir.»

Türbenin giriş kapısının sağ ve sol tarafında, dört halifenin isimleri ve giriş kapısı kemerinde Euzubesmele yazılıdır.

Bu türbenin ziyaretçileri, daha çok, o semtin sâkinleridir. Ziyaret maksatları:

- a. Gece rüyalarında, burayı, görüpte ziyaret için gelip adak adayanlar,
- b. Bir dileği olanlar, dileklerinin gerçekleşmesi için,
- c. Hasta olanlar şifâ bulmak için,
- ç. İstediklerine kavuşmak için,
- d. Genç kızlar kısmetlerinin açılması için, Türkiye'nin diğer yerlerinde olduğu gibi, burada da ziyaretler yapılır, dilekler dilenir ve adaklar yerine getirilir. Bilhassa, dilek sahiplerinin dilek dileyip oradan taş alıp türbenin duvarlarına sürttükleri ifade edilmektedir. Hatta taşların yeri fark edilmektedir. Taş tutarsa dileğinin olacağı inancı mevcut olduğundan, dilek sahiplerinin taşları uzun müddet duvara sürdükleri ve hatta ıslatmak suretiyle yapıştırmak isteyenleri olduğu da söylenmektedir. Ancak, genelde olduğu gibi, burada da ziyaretçilerin çoğunluğunu kadınlar, genç kızlar ve delikanlılar teşkil etmektedir.

11. *Livağa*: Tercan'ın güneybatısında 4 km. uzaklıktaki Köroğlu kayaları diye isimlendirilen yerde, Livağa diye bilinen bir yatır vardır. Yatıra ait mezar şimdi de mevcuttur.

Her yıl, çevre halkı, burayı ziyarete gelir. Beraberlerinde, kurban edilecek hayvanlar getirir burada keserler. Burası aynı zamanda bir mesire yeridir. Mezarın çevresindeki ağaçların birisinde iplik ve bez parçaları dikkati çekmektedir.

Buraya, bir dileği olan, bir hastalığa tutulanlar ziyaret eder, adaklar adar ve kendilerine ait elbiselerden parçaları, dileklerinin olması için, ağaca bağlarlar. Bununla da dileklerinin olacağı, hastalıklarının burada kalacağı inancını taşırlar.

Buranın dikkati çeken özelliği; yıllardan beri mevcut olan ağaçların kesilmemesi ve kurumuş ağaçların yerleri doldurmasıdır. Çünkü, bu ağaçları götürenlerin iflâh olmayacağı inancı yaygındır. Hatta bununla ilgili olarak şöyle bir misal verilir: Tercan'ın Kargın Köyünden burayı ziyarete gelenlerin bu ağaçlardan alıp giderlerken, Tuzla Çayı'nın taşıdığı ve geçemedikleri; ağaçları yerine bıraktıktan sonra geçtikleri rivâyetler arasındadır. Ayrıca bu ağaçların yerinde yakılmasında bir mahsûr olmadığı söylenmektedir. Bu yatırın başında kötü hareketlerin yapılmasını kabul etmediği de rivâyetler arasındadır.

12. *Kavak*: Tercan'ın 3 km. kuzey tarafında, Kavaklık mevkiindedir. Burada, herhangi bir yatırdan söz edilmemektedir. Ancak, şimdi sayıları 40-50'yi bulan ağaçlar mevcuttur.

Bura ile ilgili olarak herkesin görüş birliği ettiği husus; buradaki ağaçların kesilmeyeceğidir. Buradan ağaç getirip ev yapanın evinin yıkıldığı; fakat orada yakılmasının bir mahsuru olmadığı, söylenmektedir.

Konuştuğumuz kimselerden bazıları, buraya adaklar adandığı, dilekler dilendiği ve bu dilekler için kurbanlar adandığını söylüyorlar. Bazıları da, buraya hiç bir adak adanmadığı, sadece gezi için gidildiğini söylüyorlar. Genellikle halk, burayı, bir ziyaret ve dinlenme yeri olarak kabul ediyor.⁽⁷⁾

(7) Mama Hatun Türbesi, Livağa ve Kavak'la ilgili bilgileri, Kaza'nın yaşı, genç, memur ve öğretmenlerinden istifade ettim. Diğer bir kısmında olduğu gibi, Livağa ile ilgili inançları bizzat yaşadım ve yerinde tesbit ettim.

SONUÇ :

İslâmiyetten önceki, ilâhî dinlerde de, çok tanrılı dinlerde de, adakla ilgili inançlar mevcuttur. Bu adaktan kasıt, var olan bir tanrıya yaklaşmak, onu kızdırmamak ve onun rızasını kazanmaktır. Bu da, İslâmiyet'in haricindeki dinlerin belirgin özelliklerindendir. Bugün de dünyanın çeşitli yerlerinde, farklı din ve farklı mezhep mensupları arasında, bu çeşit inançlar mevcuttur.

Tercan ve çevresinde yapmış olduğumuz incelemede; yatırırları ziyaret etmek, bez, iplik bağlamak, kurban adamak, dua etmek v.s. gibi davranışlar olduğunu tesbit etmiş bulunmaktayım. Bu davranışların gayesi: hastalıktan kurtulmak, bahtı açılmak, çocuk sahibi olmak ve yaşamak; bir işin iyi gitmesini, bir kaybın bulunmasını istemek v.s. şeklinde hülâsa edebiliriz.

Mevcut olan bu hareketlerin İslâmî bilginin eksikliği ve Allah ile kul arasına bir aracı koyma gibi, İslâmiyette mevcut olmayan, hatta herhangi bir ölüyü veya yeri, eşyayı, ağacı kutsal ve kudretli tanıyıp dilekte bulunma, onun bu isteği yerine getireceğini sanma gibi hususların, alışkanlıkların, mücerret ve yüce bir seviyede olan İslâm'da Allah inancı ile bağdaşmayacağı Dini bilgiye bi-hakkın vakıf olmayanlarca — bu önemli nokta üzerinde — düşünülmediğine şahit olmuş bulunmaktayız. Adak Yerleri üzerinde dururken de, bu çeşit davranışların kadınlar, genç kız ve delikanlılar arasında daha yaygın olduğuna temas etmiştik. Erkeklerin azınlıkta olması, kısmen de olsa, onların câmide, okulda, çarşı ve pazarda, hatta okur-yazar olanların bu hususta yazılmış kaynaklardan, İslâmî bilgilere sahip olması ile izah edilebilir. Bu tür davranışların günden güne azalması, okur-yazar oranının artması ve Dini bilgileri ihtiva eden eserlerin yaygınlaşması; Dini eğitim ve öğretim veren okulların ve buradan mezun olanların sayılarının çoğalması ve Türkiye'ye dağılmalarında aranabilir.

Yaptığımız incelemede, küçüklüğümüzde gördüğümüz, yaşadığımız ve duyduğumuz inanç ve davranışların bir çoğunu tesbit etmemiz mümkün olmadı. Günden güne, İslâmî özden olmayan inanç ve davranışların, önemini yitirdiği yolunda gelişmeler olduğu da tesbitlerimiz arasındadır.

BİBLİYOGRAFYA

1. Ali Kemali, Erzincan Tarihi, Erz. 1932.
2. Aktaş, Recep, Batıl İnanışlar, İst. 1973.
3. Bilmen, Ömer Nasuhi, Büyük İslâm İlmihali, İstanbul.
4. Çağatay, Prof. Dr. Neşet, İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı, Ank. 1971.
5. Evliya Çelebi, Seyahatnâme, İst. 1314.
6. Erzincan İl Yıllığı, 1967.
7. İbni Haldun, Mukaddime, Çev. Zâkir Kâdiri Ugan, İst. 1954.
8. İnan, Prof. Abdulkadir, Müslüman Türklerde Şamanizm Kalıntısı, A.Ü. İlahiyat Fak. Dergisi - 1952.
9. İnan, Prof. Abdulkadir, Tarihte ve Bugün Şamanizm, Ank. 1972.
10. İslâm Ansiklopedisi, Erzincan ve Erzurum Maddesi.
11. Pasin, Hidayet - Çelik, Vedat, Erzincan Tarihi (Tarihi - Coğrafyası - Folklorü).
12. Sahih-i Buhari Tercemesi, Diyanet İ. Bşk. Yay.
13. Tanyu, Prof. Dr. Hikmet, Ankara ve Çevresinde Adak ve Adak Yerleri, Ank. 1967.
14. Tanyu, Prof. Dr. Hikmet, Türklerde Taşla İlgili İnançlar, Ank. 1968.
15. Uysal, Mustafa, İslâma Sokulan Bid'at ve Hurâfeler, İst. 1971.
16. Ülken, Ord. Prof. Hilmi Ziya, Anadolu Örf ve Âdetlerinde Eski Kültürlerin İzleri, A.Ü. İlahiyat Fak. Der. 1969.
17. Yetkin, Prof. Suut Kemal, İslâm Mimarisi, Ank. 1965.

KAYNAK KİŞİLER

1. Leyla Küçük, Gökçe Köyü, 70 yaşlarında.
2. Yusuf Kılıç, Gökçe Köyü, 70 yaşlarında.
3. Arif Seba, Gökçe Köyü, 27 yaşlarında.
4. Aynur Özelgöl, Gökçe Köyü, 25 yaşlarında.
5. Zekeriya Akbaba, Çadirkaya Köyü, 75 yaşlarında.
6. Yusuf Tuzlacı, Çadirkaya Köyü, 35 yaşlarında.
7. Veli Karadayı, Gökçe Köyü, 40 yaşlarında.
8. Öğretmen Selçuk (?) Bey, Elaldı Köyü Öğret., 35 yaşlarında.
9. Ali Rıza Yılmaz, Doluca Köyü Öğret. 35 yaşlarında.
10. Şakir (Pehlivan), Gökpınar Köyü, 48 yaşlarında.
11. İlhami Kaya, Aşağı Mezire Köyü Öğret. 38 yaşlarında.
12. Bâki Tekin, Beğendik Köyü, 50 yaşlarında.
13. Kurbanî Lök, Tercan Kazası, 70 yaşlarında.
14. Ramiz Şener, Tercan Kazası, 40 yaşlarında.
15. Sadirettin Kural, Tercan Kazası Öğret. 55 yaşlarında.
16. İsmi zikredemediğim çok kişi, bu çevrede bulunmuş öğretmenlerin tesbitleri ve bizzat kendimin bizzat bulunarak tesbit ettiklerim.